

## ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

*У статті розкрито теоретичні засади дослідження проблеми саморозвитку особистості в умовах професійної підготовки майбутніх економістів. Подано результати аналізу останніх публікацій з проблем саморозвитку студента, в контексті яких висунуто вимоги до інтелектуальної культури, духовних цінностей, рефлексії, практично-професійних умінь майбутніх економістів.*

**Ключові слова:** саморозвиток особистості, професійна підготовка економістів, рефлексія, практично-професійні уміння.

Швидкі зміни в сучасному житті, динамізм розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, процес євроінтеграції нашої країни – все це зумовлює необхідність забезпечення якісно нового рівня професійної підготовки фахівців економічної галузі. У цьому напрямі дослідження проблеми саморозвитку набуває пріоритетів, оскільки тільки та особистість, яка постійно працює над собою, яка спрямована на розширення контекстів своєї професійної діяльності, збагачення власного досвіду, здатна ефективно діяти в умовах когнітивно-цивілізаційних зрушень.

Традиційну життєву орієнтацію на “успіх для себе” необхідно замінити новою – “мій успіх для інших”, а отже, принципово важливими цілями саморозвитку бакалавра економіки є збагачення морально-духовного потенціалу, його вмінь здійснювати позитивний інноваційний вплив на життєдіяльність громадян України, враховуючи при цьому національні інтереси нашої держави.

У ракурсі професійної підготовки майбутнього економіста особливої значущості набуває виявлення теоретичних положень, враховуючи які, слід розробляти концепцію активізації саморозвитку особистості.

Окреслене завдання, як засвідчив аналіз наукових джерел, вивчалось в таких принципово важливих аспектах, як-от:

- методологічний базис професійної підготовки фахівців (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кушнір, Н. Ничкало, В. Радул);
- система компетентностей особистості фахівця (Н. Бібік, М. Князян, О. Овчарук, О. Савченко);
- наукові засади активізації саморозвитку студентів (О. Біла, В. Давидов, Н. Кічук, А. Маркова, С. Сисоєва, В. Сластьонін).

Поряд з цим, проблемі активізації саморозвитку майбутнього економіста приділено недостатньо уваги. Саме тому *метою статті* є висвітлення результатів аналізу публікацій з проблем саморозвитку студента, в контексті яких висувуються вимоги до інтелектуальної культури, духовних цінностей, рефлексії, практично-професійних умінь майбутніх економістів.

На сучасному розвитку цивілізації, коли людина активно створює інфосферу, поглиблюючи інноваційно-когнітивні зрушення як у соціумі,

так і в індивідуальному бутті кожного, забезпечення континууму саморозвитку є пріоритетним завданням освіти. Як наголошує В. Кремень, це є ситуація постмодерну (характеристиками якої є інноваційне мислення, реконструкція старого індустріального буття, множинність, плюралізм, синергійність соціального розвитку). Науковець підкреслює, що ми переходимо до нової системи координат культури мислення, в контексті якої людина має навчитися осягати більш динамічні зв'язки між інформацією, комунікацією та трансформацією. Професіонал майбутнього, як зазначає В. Кремень, це інтелектуальний працівник, мислячий індивід, неймовірно продуктивний за думкою та скромний за вимогами. Останнім часом зростає роль методологічних знань, творчих умінь, навичок трансформації інформації в інноваційний результат (оригінальні пропозиції, проекти, технології).

Сьогодні посилюються тенденції до культурної єдності, тотожності смислів, інтегративного типу комунікації. Освітній процес має забезпечувати, аби совість, справедливість, гідність у вимірах постмодерного розвитку соціуму не поступилися “на користь спрощеного буття”. Саме пошук перспектив для саморозвитку й дає змогу зберігати “сміслову наповненість буття” особистості у віртуальному середовищі та в масовій культурі, яка збіднена духовно й ціннісними орієнтаціями якої є космополітизм, прагматизм, споживання. З метою розв'язання цих проблем доцільно упроваджувати такі напрями організації професійної підготовки студентів, як самонавчання, взаємне, емпіричне, проблемне навчання з широким використанням різноманітних ресурсів, рефлексією власних дій, їхньою критичною оцінкою. Більше того, студент має навчитися самостійно планувати послідовність оволодіння ключовими компетентностями, здійснювати глибокий аналіз морального значення своїх дій і вчинків. Професійна освіта має забезпечити надійну базу, міцну платформу для навчання впродовж життя.

Цивілізаційні процеси епохи постмодерну актуалізують необхідність дослідження проблеми розвитку й саморозвитку, розуміння й саморозуміння в контексті екзистенціального досвіду особистості. В. Знаков наголошує, що людина, намагаючись зрозуміти інших, осмислює себе крізь проекцію власних можливостей на соціум. Саме тому є важливим збагачувати у студентів внутрішній світ, поліваріативність сприйняття зовнішнього світу, його широку інтерпретацію, включення явищ і подій у ширший смисловий контекст. Науковець підкреслює, що саме крізь призму екзистенціального досвіду особистість має осмислити значущість процедурних знань, які сприяють породженню прагнень і можливостей змінити себе, вийти за власні межі, перевищити здобуті результати. У цьому ракурсі пріоритетною є метаперсональна самоінтерпретація, що передбачає визначення шляхів та засобів саморозвитку не лише в континуумі власного буття, а і як “частинки космосу, людства, життя”. Саморозвиток, на нашу думку, є можливим, якщо студент, визначивши те, що відповідає цінностям його екзистенціального досвіду (духовним надбанням, ідеалам, смисловим орієнтирам), виходить за межі ситуації, вносить ефективну інноваційність у буття інших і розвиток людства.

Окреслені ідеї наявні й у наукових працях О. Сергієнко, котра, аналізуючи значення екзистенціального досвіду як психологічного феномена, наголошувала на ролі його поглибленого аналізу та оцінювання студентом з позиції смислової насиченості й ціннісної значущості. Саморозвиток має місце за умов реалізації в екзистенції людини її свободи волі, свободи самовизначення та самодетермінації.

В окресленому смисловому полі С. Кривцова висловлюється про пріоритетність емоцій у набутті та реалізації ціннісних орієнтирів молоді. Науковець підкреслює, що цінності слід відчувати, пережити; тільки після цього вони стануть надбанням особистості. Сьогодні є доцільним, на думку дослідниці, впроваджувати ціннісну освіту, в центрі уваги якої – повага до свого життя, самоповага, самопізнання, розробка власного життєвого проекту. Особливого значення набувають цінності творення, котрі орієнтують молодь на генерацію чогось такого, завдяки чому світ стане кращим.

З наукової позиції І. Беха, така цінність має стати надметою, вона сприяє творенню духовного, вічного “Я”. Науковець особливого значення в цьому процесі надає рефлексії, яка допомагає осмислити емоційно-духовний потенціал і висунути цілі саморозвитку. І. Бех зазначає, що самосвідомість, самопізнання передбачає як інтроспекцію (самоспостереження, самоспоглядання), так і рефлексію (мислення про себе). Остання допомагає усвідомити перспективи саморозвитку.

Першочерговими у рефлексії є емоції, оскільки саме завдяки їм особистість переживає, морально оцінює свій життєвий рух. І. Бех наводить схему вчинку, елементи якого в їхньому взаємозв'язку можуть бути подані за таким ланцюгом: мотив – спосіб діяння – наслідок. Емоційна оцінка мотивів як духовних цінностей та наслідків як власного позитивного впливу на життя й діяльність інших людей активізує процеси саморозвитку особистості, забезпечує перехід на вищий рівень реалізації духовного “Я”. Науковець підкреслює необхідність рефлексії в напрямі виявлення особистістю свого духовного ядра та духовної периферії, встановлення залежностей між ними, що й сприяє саморозвитку. Духовна самозначущість є, на думку І. Беха, стабілізатором внутрішнього світу та засобом корекції поведінки (від негативної, бездуховної, до позитивної, духовної) в умовах нестандартних ситуацій. Особливе значення для організації цілеспрямованого формування компетентності саморозвитку має таке наукове положення: саморозвиток (духовний, розумовий, емоційно-вольовий тощо) може бути ефективним лише за умов, якщо йому передуватиме відповідний розвиток, реалізований вихователем, учителем або викладачем. Рефлексія особистості передбачає її глибоке самопізнання. В. Татенко наголошує на необхідності поставитися до себе як до об'єкта – це й забезпечить ту саму об'єктивність саморозуміння, самоаналізу, самооцінки, до якого прагне особистість.

У філософській, психолого-педагогічній науці неодноразово йшлося про нескінченність розвитку особистості, центральним утворенням якого має бути прагнення творити добро (І. Бех, В. Кремень, Н. Ничкало,

О. Савченко, О. Сухомлинська). Такі високі ідеали дають змогу особистості піднятися над сферою реальної життєдіяльності, спроектувати себе в майбутнє, зробити це майбутнє більш прекрасним. І. Бех наголошує, що людина має відчувати себе власником своєї духовності, а це забезпечує вершинну самовіддачу, служіння людям. Розкриваючи значення рефлексивних процесів, науковець підкреслює нескінченність духовного поступу особистості, котра визначається акмецентрованою функцією рефлексії. Постійне занурення в своє “Я”, його глибоке осягнення, виявлення шляхів його реалізації в соціальному контексті дає змогу забезпечити генезис духовної цінності, суспільно ціннісну життєдіяльність, задоволеність власним життям. Така світожиттєва єдність визначає характер і рух саморозвитку, життя на межі психічних можливостей.

Прагнення саморозвиватися шляхом внесення позитивних змін, самостійно генеруючи їх, характеризують студента як творчу особистість. А вона, на думку В. Моляко, відзначається тим, що реалізує в певних межах свій креативний потенціал.

На ролі формування сучасного стилю мислення, а саме його гнучкості, аналітичності, системності, перспективності й динамізму, наголошує В. Семиченко. На її думку, розвиток і саморозвиток є гарантами високого професіоналізму майбутнього фахівця. Розкриваючи роль саморозвитку в підвищенні ефективності праці, науковець пропонує власний варіант визначення цього поняття: це є прагнення людини збагатити спектр власних індивідуальних якостей у певних видах діяльності, в контексті яких ці якості формуються.

У контексті парадигми формування соціальної зрілості В. Радул підкреслює значущість саморозвитку та самореалізації як структуротвірних компонентів онтогенезу. Вони визначають особистість як носія соціальної еволюції. У своєму саморозвитку особистість має прагнути до зрілості – вершини її вікового психофізіологічного розвитку та соціокультурного становлення. Психолого-педагогічними умовами розвитку й саморозвитку є, на думку науковця, такі як: зміст освіти має будуватися на засадах людинознавства та людиноцентризму; виховання – передбачати створення стратегії стійкого розвитку в нестабільних соціально-економічних умовах сучасності; технології – забезпечувати індивідуальну успішність кожного учня або студента; навчальний заклад – створювати середовище, в якому добре навчатися – це є найбільшим престижем. Науковець звертає увагу на таку передумову забезпечення активного розвитку та саморозвитку, як уміння особистості якнайповніше використовувати можливості середовища з метою реалізації власних талантів, набуття відповідних знань і якостей.

Щодо ролі можливостей у саморозвитку особистості В. Радул зазначає: з одного боку, акмеологічність є показником вершинності в примноженні творчого потенціалу, можливостей особистості, з іншого – з досягненням акме індивідуальні вміння та можливості не лише вдосконалюються, вони стають невичерпними, що відкриває шлях до ще більшого самороз-



витку. Дослідник розкриває взаємозв'язок феноменів “саморозвиток” та “самоздійснення”. В. Радул привертає увагу до того факту, що самоздійснення є творчістю й формою екзистенціального розкриття людини. Поряд з цим провідним чинником досягнення акме в результаті самоздійснення є саморозвиток. Коли саморозвиток перетворюється на зміст життєдіяльності, тоді він стає основою особистості. Для нашого дослідження має значення наукове положення, відповідно до якого є необхідним створювати такий навчальний контекст, котрий дає змогу студентам перетворювати себе, долати бар'єри, переосмислювати пріоритети, цілі, потреби, розробляти унікальні траєкторії акмеолотворення.

Механізмом ефективного саморозвитку є саморегуляція, що розглядається в наукових працях (О. Конопкін, В. Моросанова) як інструмент ініціації, підтримки та контролю за активністю, котра спрямована на висування й досягнення певних цілей. Саморегуляція передбачає формування системи умов досягнення мети, програми дій студента, критеріїв успішності; вона дає змогу мобілізувати ресурси й можливості особистості майбутнього фахівця. Індивідуальна ж диференціація саморегуляції зумовлена особливостями планування, використання наявних умов, корекції своїх дій щодо реалізації людиною мети.

В наукових публікаціях наголошено на моральних постулатах, котрі лежать в основі саморозвитку особистості майбутнього професіонала: це совість, чесність, порядність. Так, Л. Волинська відзначає необхідність формування моральної еліти суспільства, пріоритетом якої є формування моральної культури, критичне осмислення соціальних установ на “успіх” без огляду на духовне підґрунтя цього феномена, заохочення розвитку та саморозвитку особистості, а не орієнтація на швидкий ринково відповідний результат. Науковець підкреслює, що смислотвірна діяльність ґрунтується на прагненні людини до досконалості, бажанні відповідати законам світобудови, саме тому саморозвиток передбачає потребу в реалізації сенсу життя. Піднесення людини, пробудження її внутрішнього “Я”, виховання самовідповідальності є пріоритетами саморозвитку в сьогоденні.

У цьому напрямі неабияке значення, як наголошує В. Андрущенко, має висвітлення “педагогічної матриці” української освіти, основу якої становлять працелюбство, повага до родини, матері, землі, прагнення до пізнання. В основі саморозвитку, як зазначає науковець, мають перебувати ідеї кордоцентричної філософії Г. Сковороди, державницького патріотизму М. Грушевського, людинолюбства В. Сухомлинського. Саме ці ідеї визначили національну педагогіку як педагогіку серця, метою якої є “виховання духовності, порядності, людяності”.

В. Андрущенко, І. Бех визначають пріоритет виховання совісті як голосу моральної свідомості, що здійснює самоконтроль, самооцінку своїх дій і вчинків відповідно до прийнятих у соціумі. Совість, за словами В. Андрущенко, відображає “переплавлені у внутрішні переконання норми моральності”. З позиції І. Беха, совість дає змогу запобігти відхиленню від

духовно-моральних приписів. Цю ж функцію виконує й академічна чесність, котра базується на порядності, правдивості, відкритості, високому почутті власної гідності. Як зазначає В. Андрущенко, академічна чесність у процесі професійної підготовки має виявлятися як з боку викладачів, так і з боку студентів. Є доцільним у цьому контексті зміцнювати суб'єкт-суб'єктні відносини між студентами та викладачами.

Принципово важливою в забезпеченні саморозвитку майбутніх фахівців є актуалізація інтелекту. Цей напрям оптимізації професійної підготовки кадрів В. Андрущенко називає "стратегічним ресурсом розвитку цивілізації". Саморозвиток може бути ефективним, якщо буде мати місце, за словами науковця, занурення у спроектоване освітнє, наукове, культурне середовище, з широким використанням інформаційних технологій, ресурсів самостійної роботи, науково-дослідної діяльності, колективної проектної творчості. Це й дасть змогу сформувати особистість високоосвіченого гармонійно розвиненого фахівця-інтелігента.

Технологічні аспекти саморозвитку майбутнього професіонала досліджує І. Зязюн, який підкреслював, що освітня технологія сьогодні має сприяти розкриттю суб'єктивного досвіду особистості, опанування нею вмінь саморозвитку, втіленню нею моральних ідеалів. Науковець висунув закон педагогічної технології, відповідно до якого і розвиток, і саморозвиток, і продуктивність навчання, і втілення творчого потенціалу суттєво залежать від повноти обсягу, значущості, ціннісного наповнення технології. І. Зязюн звертає увагу на те, що мислення є спрямованим асоціюванням, а фактором, котрий організовує цей процес і перетворює його на мисленнєву діяльність, є мета. Крім цього, важливим для розробки ефективних технологій є забезпечення природно-інформаційного балансу (коли активність того, хто викладає, відповідає активності того, хто навчається), множини завдань, котрі відповідають певній системі вмінь, позитивного зворотного зв'язку.

Окреслені проблеми висвітлено й у наукових працях В. Кузя, який визначив операціональні аспекти педагогічної технології, а саме: акумуляція знань, їх інтеріоризація, проектування мети, організація навчання й виховання особистості. Педагогічна технологія має сприяти оволодінню розумовими діями, вміннями саморозвитку та самовдосконалення. У цьому аспекті важливою є індивідуалізація навчально-виховного процесу. У зв'язку з цим науковець висунув систему вимог до розробки й реалізації індивідуальних освітніх траєкторій особистості. Серед них принципово важливими є набір освітніх одиниць, навчально-методичний супровід, матеріальна база, перебудова навчального процесу відповідно до тієї чи іншої траєкторії.

Останнім часом не лише впровадження технологій є засобом інноватизації та вдосконалення професійної підготовки фахівців, особливого значення набуває інформація як чинник розвитку людини. В. Луговий наголошує, що освіта здійснює цілеспрямований інформаційний вплив на особистість, який посилюється через інші інформаційно-комунікаційні канали. Отже, сьогодні особистість перебуває у вирії генерації, концентрації,

інтенсифікації інформаційних впливів. Саме тому ефективність саморозвитку буде визначати, чи може майбутній фахівець орієнтуватися в постійно поновлювальних інформаційних потоках, продуктивно їх використовуючи з метою самонавчання, самовиховання, самотворення. Науковець підкреслює, що ефективність використання інформації значною мірою залежить від підготовленості, інформованості, організованості її реципієнта.

Проблема саморозвитку майбутнього фахівця тісно пов'язана із завданням формування його життєвої компетентності, що науковці (М. Євтух, О. Кузьміна) визначають як успішність фізичного, психічного, соціального й духовного функціонування людини. Саме духовна складова висуває вимоги до кількісного та якісного саморозвитку особистості. Це дає змогу й реалізувати особистісний підхід у проектуванні індивідуально відповідних стратегій професійного становлення (В. Жигір).

Актуальним в аспекті висвітлення саморозвитку майбутнього фахівця є звернення Н. Ничкало до наукового доробку С. Батишева (та його школи), З. Вятровського, Т. Новацького щодо розкриття необхідності постійного розвитку людиною власних особистісних та професійних якостей. Так, С. Батишев ще в другій половині ХХ ст. закликав проводити спеціальні дослідження процесу праці з метою визначення шляхів усебічного розвитку працівника. Лише забезпечення вмінь ґрунтовного й багатовекторного саморозвитку особистості фахівця є передумовою ефективної освіти впродовж життя.

Це є своєчасним в аспекті необхідності підготовки нової генерації фахівців із сформованими солідарністю, толерантністю, демократичним світоглядом, правовою культурою (В. Андрущенко). А для цього має бути сформоване середовище з високими моральними цінностями, прагненнями до пізнання. Як наголошує І. Зязюн, необхідно переконувати того, хто навчається, що подолання труднощів пізнання є найбільшою особистісною перемогою та найвагомішою радістю. У концепції І. Зязюна є можливим виокремити як першочергові для активізації саморозвитку майбутніх фахівців такі постулати: педагогічний вплив особистості викладача на особистість студента, виховання професіоналізму професіоналізмом, забезпечення високої духовно-ціннісної атмосфери спілкування, наукова співтворчість, поцінування індивідуальної ексклюзивності, унікальності, взаємозбагачення на основі естетичного почуття прекрасного тощо. В аспекті поглиблення професіоналізму майбутніх фахівців набуває особливого значення позиція науковця про компетентність як екзистенціальну властивість, що є продуктом саморозвитку особистості в середовищі, створеного майстрами, для якого характерні міждисциплінарність, діалогічність, інтегративність, нелінійність, мобільність.

**Висновки.** Отже, процес саморозвитку майбутнього економіста слід розглядати в багатьох аспектах. Задля його актуалізації необхідно враховувати вимоги до ціннісно-сміслових, когнітивно-інноваційних, діяльнісно-продуктивних якостей особистості цивілізації постмодерну. Процес саморозвитку повинен сприяти формуванню інтелектуальної культури, духовних цінностей, рефлексії, практично-професійних умінь майбутніх еконо-

містів. Саме це й дає змогу зміцнювати соціально-економічний потенціал держави, розширювати контексти діяльності особистості щодо трансформації, інноватизації, оптимізації її економіки.

Перспективи дослідження полягають у висвітленні напрямів професійного саморозвитку економістів.

#### **Список використаної літератури**

1. Адаменко О. Особливості і тенденції розвитку педагогічної науки в Україні у другій половині ХХ століття / О. Адаменко, В. Курило // Рідна школа. – 2012. – № 4–5. – С. 39–43.
2. Андрущенко В. Проблема входження української університетської освіти в європейський освітній простір / В. Андрущенко, І. Гамерська // Рідна школа. – 2012. – № 1–2. – С. 3–8.
3. Бех І. Д. Духовні цінності як надбання особистості / І. Д. Бех // Рідна школа. – 2012. – № 1–2. – С. 9–12.
4. Знаков В. В. Понимание, постижение и экзистенциальный опыт / В. В. Знаков // Вопросы психологии. – 2011. – № 6. – С. 15–24.
5. Зязюн І. Немає педагогіки без педагога... / І. Зязюн // Рідна школа. – 2012. – № 4–5. – С. 19–23.
6. Корнилова Т. В. Толерантность к неопределенности и креативность у преподавателей и студентов / Т. В. Корнилова, С. Д. Смирнов // Вопросы психологии. – 2012. – № 2. – С. 117–126.
7. Кремень В. Інноваційність і освіта / В. Кремень // Рідна школа. – 2012. – № 4–5. – С. 7–9.
8. Моляко В. Творча та інтелектуальна обдарованість у структурі особистості професіонала / В. Моляко // Рідна школа. – 2011. – № 12. – С. 7–11.
9. Ничкало Н. Філософія педагогіки серця Яна Павла II / Н. Ничкало // Рідна школа. – 2012. – № 4–5. – С. 24–30.
10. Радул В. Соціальна зрілість як вершина акмеологічного розвитку особистості / В. Радул // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 15–20.
11. Сергиенко Е. А. Развитие психологии субъекта и субъект развития / Е. А. Сергиенко // Психологический журнал. – 2012. – Т. 33. – № 1. – С. 7–19.

*Стаття надійшла до редакції 20.02.2015.*

#### **Мушинская Н. С. Теоретические средства саморазвития личности в условиях профессиональной подготовки будущих экономистов в начале XXI столетия**

*В статье раскрываются теоретические основы исследования проблемы саморазвития личности в условиях профессиональной подготовки будущих экономистов. Представлены результаты анализа последних публикаций по проблеме саморазвития студента, в контексте которой выдвигаются требования к интеллектуальной культуре, духовным ценностям, рефлексии, практико-профессиональным умениям будущих экономистов.*

**Ключевые слова:** *саморазвитие личности, профессиональная подготовка экономистов, рефлексия, практико-профессиональные умения.*

#### **Mushynska N. Theoretical Foundation of the Problem of self-Development of Personality Under the Conditions of Professional Preparation of Future Economists at the Beginning of XXI Century**

*In the given article it is exposed the theoretical foundation of research the problem of self-development of personality under the conditions of professional preparation of future economists.*

*Quick market changes, our country's integration to Europe, the necessity of Ukraine's economy to solve the crisis situation, searching of the ways to increase the power of our country, – all these factors rise high demands for the new level of professional preparation of*



*the specialists in the economic sphere. The investigation of self-development problem has the priority, because only the personality who constantly works with himself, who is directed towards the widening of professional activity and own experience, is able to act effectively under the conditions of cognitive-civilized changes.*

*Under the conditions of professional preparation of future economists, the investigation of theoretical foundation becomes of great importance, on the bases of which the concept of activization of personal self-development must be developed.*

*According to the examination of scientific literature the given problem has been investigated in the following directions: the methodological basis of professional preparation of specialists (S. Goncharenko, I. Zyazyun, V. Kremen, V. Kushnir, N. Nichkalo), the system of competences of specialist's personality (N. Bibik, M. Knyazyan, O. Ovcharuk, O. Savchenko), the scientific means of activization of students' self-development (O. Bila, V. Davidov, N. Kichuk, A. Markova, S. Sisoeva, V. Slastyonin).*

*Still the problem of self-development of the economist has not been paid enough attention. This was the reason of the aim of our article that is to show the results of analysis of the latest scientific works on the problem of self-development of students' personality, in the context of which the demands to intellectual culture, spiritual values, reflection, practical-professional skills of future economists are revealed.*

*We have come to the conclusion that the process of self-development of future economist should be revealed in many aspects. For its actualization it is important to take into account the demands to valuable-semantic, cognitive-innovative, active-productive qualities of the personality of postmodern civilization. These factors allow strengthening the social-economical potential of our country, to widen the contexts of personality's actions of transformation, innovatization, optimizing its economy.*

*The perspectives of further research lie in the enlightening of the directions of professional self-development of economists.*

**Key words:** *self-development of personality, professional preparation of economists, reflection, practical-professional skills.*